

Politički aspekti društvenog razvoja Istre¹

NEVEN ŠANTIĆ

Novi list, Rijeka

e-mail: neven.santic@ri.hinet.hr

UDK: 316.42:323

323.17(497.5-3Istra)

Pregledni rad

Primljeno: 10. studenog 2000.

Politika je kroz povijest dvojako utjecala na društveni razvoj Istre. Na tom su se području mijenjale države, politički režimi i sustavi, a s druge strane od sredine prošlog stoljeća, sa zakašnjenjem zbog perifernog položaja regije, počinju djelovati silnice uzrokovane političkom mobilizacijom Hrvata, Talijana i Slovenaca. Pritom smo, posebno uvažavajući trenutačnu političku i demografsku zbilju, veću pažnju posvetili hrvatskom nacionalnom pokretu.

Razvijenost regije, otvorena granica, blizina Italije kao priključka na suvremenu Europu, relativna odvojenost od uočenih kriznih žarišta u bivšoj Jugoslaviji te začetak demokratskih procesa uzrokovali su početkom devedesetih godina političko oblikovanje očuvanja istarskih specifičnosti. Politička opcija koja je to najbolje artikulirala bio je IDS, a rezultati svih dosada provedenih izbora, kao i istraživanja provedenih u proteklom desetljeću u Istri potvrđuju važnost regionalne identifikacije kao faktora izbornog uspjeha.

Istraživanje provedeno u Istri početkom 1998. godine u potpunosti je potvrdilo da je regionalizam kao moderna pojava u Istri i dalje dominantan. Politički se to reflektira na odabiru političkih opcija koje zahvaćaju modernistički centar i ljevicu.

Ključne riječi: ISTRa, REGIONALIZAM, REGIONALNA IDENTIFIKACIJA, IDS, MODERNIZAM, DEMOKRACIJA, LIBERALIZAM, SOCIJALDEMOKRACIJA.

Društvena matrica Istre umnogome je određena povijesnim iskustvom i geopolitičkim smještajem tog poluotoka. Ono, dakle, što se na gospodarskoj, socijalnoj, kulturološkoj i političkoj razini događa danas, ima svoje korijene u minulim vremenima, ali su i modernizacijski procesi utjecali na "oplemenjivanje" tradicije u najširem značenju te riječi, odnosno na njeno prilagođavanje duhu vremena.

Politika je dvojako utjecala na društveni razvoj Istre. S jedne strane, istarski poluotok bitno je karakteriziran činjenicom da su se na tom području mijenjale države, politički režimi i sustavi (Gruber, 1924). Uzmemo li u obzir samo nekoliko posljednjih stoljeća, bilježimo podjelu poluotoka na mletački i austrijski dio, zatim različite faze razvoja Istre za vrijeme vladavine Habsburgovaca, talijanske kraljevske kuće i fašističkog Mussolinijeva režima. Na posljetku, pazinskim odlukama iz rujna 1943. godine o sjedinjenju Istre s Hrvatskom (Jugoslavijom), potvrđenim i od ZAVNOH-a, počinje gotovo pedesetogodišnja hrvatska (jugoslavenska) socijalistička vladavina koja je okončana raspadom Jugoslavije, nakon čega je Istra, odnosno njen najveći dio, do tada u sastavu socijalističke Hrvatske, postao dijelom Republike Hrvatske.

S druge pak strane, premda sa zakašnjenjem, zbog perifernog položaja regije, a u odnosu na procese koji su zahvatili matice Hrvata, Talijana i Slovenaca, na društveni razvoj u Istri sredinom prošlog stoljeća počinju djelovati silnice uzrokovane političkom mobilizacijom. U današnjem hrvatskom dijelu Istre dolazi do sudaranja političkih pokreta i ideologija koje zastupaju Hrvati, odnosno Talijani, što ima odraza na sve sfere života (Banovac, 1996). Sukobi koji su producirani borbom za spajanjem obiju etničkih skupina sa svojim maticama prolaze različite faze, no činjenica je da je društvena matrica izdržala sve kritične faze, prerastajući u

¹ Tekst je napisan u okviru projekta "Modernizacijski procesi i oblici teritorijalne identifikacije u Istri" koji je potpomoglo Otvoreno društvo Hrvatska.

pojam suživota (convivenza) koji je danas dignut na mnogo višu razinu nego što se obično misli kada se ta riječ upotrebljava za opisivanje tolerantnog zajedničkog bivanja dviju ili više etničkih skupina. Glavni razlog za takvo odvijanje događaja vidimo u prevlasti liberalnog duha, dominantnog u 19. stoljeću, kada postaje generator modernizacijskih procesa u ekonomskoj i političkoj sferi i koji nije moglo poništiti ni dugo razdoblje talijanskog fašističkog korporativizma i jugoslavenskog socijalističkog kolektivizma koji Istrom dominiraju od kraja Prvog svjetskog rata pa sve do sredine šezdesetih godina ovoga stoljeća.

I

Premda je na zbivanja u Istri, posebno u drugoj polovici 19. stoljeća i početkom 20. stoljeća, bitno utjecao i talijanski nacionalni preporodni pokret – Risorgimento, s obzirom na današnju istarsku populaciju i trenutnu političku zbilju na ovom poluotoku veću pažnju posvetit ćemo hrvatskom nacionalnom pokretu. U tu svrhu prihvatljiv je model koji je, preuzevši ga od Mirjane Gross, primijenio Nevio Šetić (Šetić, 1993). On je podijelio proces nastanka suvremene hrvatske nacije u Istri, koji je nešto kasnio u odnosu na zbivanja u matičnoj naciji, u četiri faze: inicijalnu, središnju, međufazu kao razdoblje stagnacije te završnu fazu.

Inicijalnu fazu hrvatske nacionalne integracije Šetić dijeli u dvije etape. U prvoj, tridesetih i četrdesetih godina prošlog stoljeća u Istru prodiru ilirske ideje, dok se u drugoj već osjeća više smišljen rad na ostvarenju nacionalnih ciljeva. Središnja pak faza nacionalne integracije odvija se od 1861. do 1907. godine. Prva etapa ove faze započinje s početkom djelovanja Zemaljskog sabora kada su istarski preporoditelji predvođeni biskupom Jurjem Dobriplom dobili priliku javne prezentacije svojih stavova. Druga, zrelija etapa odvija se od pojave lista *Nаша Sloga* do smrti biskupa Dobrile, a u kojoj je za homogenizaciju Hrvata u Istri naročito važan početak osamdesetih godina kada počinje djelovati nova generacija preporoditelja predvođena Matkom Laginjom, Matkom Mandićem i Vjekoslavom Spinčićem. Prosvjeteljski rad davao je svojih rezultata, pa je tako u trećoj etapi koja se vremenski može omediti od 1882. do 1907. godine hrvatski narodni pokret počeo prodirati i na zapadnu obalu Istre, područje najžešćeg otpora Talijana i najslabije podrške hrvatskih seljaka.

Razdoblje stagnacije ili međufaza u integraciji hrvatske nacije u Istri traje od početka 20. stoljeća do 1941. godine, i to u dvije etape: prva traje do kraja Prvog svjetskog rata, a druga za vrijeme talijanske vladavine Istrom. Za tu je fazu karakteristično da su ostvarene preporoditeljske težnje budući da je hrvatski etnički element u Istri dostigao potpunu nacionalnu osviještenost, ali je prilika, koja se ukazala raspadom Austro-Ugarske, za sjedinjenje Istre s Hrvatskom morala biti odgođena. To je, dakle, razdoblje održavanja rezultata narodnog preporoda, odnosno dotadašnjeg integracijskog procesa i razdoblje novih političkih nastojanja da se postignu konačne preporodne/integracijske težnje (Šetić, 1993:599). Završna faza nacionalne integracije Hrvata u Istri započinje tijekom Drugog svjetskog rata i biva zaključena 1943. godine nizom odluka kojima ovaj teritorij ulazi u sastav Hrvatske, odnosno Jugoslavije.

Hrvatskom, pa tako i talijanskom, narodnom preporodu u drugoj polovici 19. stoljeća pogodovala je, između ostalog, promjena političkog uređenja austrijskog carstva. Na osnovu patenta od 26. veljače 1861. godine Istra je postala autonomna pokrajina pod naslovom markgrofovije, sa svojim posebnim saborom u Poreču, dok je u upravnom pogledu podvrgnuta namjesništvu u Trstu koje je ravnalo čitavim austrijskim Primorjem (Goricom, Istrom i Trstom s njegovim kotarom). Od zavođenja ovog novoga političkog uređenja Istra je napredovala sve više (Gruber, 1924:54). Grade se ceste, željezničke pruge, napredovalo je parno brodarstvo, što je sve zajedno utjecalo na razvoj trgovine. U drugoj polovici prošlog stoljeća među Hrvatima, najprije u Kastavštini, niču prosvjetno-zabavna i čovjekoljubiva društva, iz-

daju se knjige i novine (*Naša sloga*, prvi hrvatski pučki list za hrvatski narod), te osnivaju novčarska i gospodarska društva (Spinčić, 1924:264-271).

Političko povezivanje Hrvata i Slovenaca, i to u najvažnijoj etapi u uobličavanju hrvatskog nacionalnog identiteta u Istri, uzrokovano je prije svega pojavom talijanskog iredentizma (Banovac, 1996:270). Suradnja dobiva formalni oblik osnivanjem Slovensko-hrvatskog političkog društva 1878. godine. Ta organizacija imala je značajke tadašnjih političkih stranaka, a njezina glasila su bila *Naša Sloga* za Hrvate i *Edinost* za Slovence. Na izborima se stranka pojavljivala pod imenima Hrvatsko-slovenska stranka, Hrvatsko-slovenska narodna stranka ili, među Hrvatima u Istri, najčešće kao Narodna stranka ili Hrvatska stranka (Šetić, 1993:596). Hrvatsko-slovenska stranka koja je u preporodno vrijeme bila stožer zastupanja političkih interesa Hrvata u Istri (Šetić, 1993) nije doživjela lom smjenom generacija u zreloj etapi središnje faze nacionalne integracije, kada starčevićanci, predvođeni Matkom Laginjom, nastavljaju tamo gdje su započeli strossmayerovci Dobrila, Vitezić, Bastian i Karabaić. Taj liberalni duh, koliko god da je bio sputan od 1918. godine kada u Istri počinje era masovnih pokreta talijanskog i jugoslavenskog režima, preživio je pokušaje klerikalaca da dominiraju nad hrvatskim etničkim korpusom, fašizaciju Istre pod Italijom, kao što je ostao životan i u vrijeme dolaska na političku scenu "avangarde radničkog pokreta", bilo da je inkorporiran u njegovo tkivo bilo da je egzistirao paralelno s njim i onda kada je stvaranjem Jugoslavije socijalizam, posebno u svojim počecima, postao radikalno neprijateljski raspoložen prema građanskim političkim opcijama.

Sjedinjenjem Istre s maticom zemljom 1943. godine konačno su realizirane težnje hrvatskog (i slovenskog) življa ugrađene u razdoblje nacionalnog samoosveščivanja. Ono što se u Istri događalo nakon pazinskih odluka i njihova prihvaćanja od strane ZAVNOH-a, odnosno AVNOJ-a te završetka Drugog svjetskog rata nije u potpunosti razumljivo bez uvida u razdoblje između dva svjetska rata kada je, zakratko, ali ne bez posljedica, na svoje došao talijanski iredentizam i to ne u liberalnom, nego u fašističkom, korporativističkom obliku. Dvije su bitne posljedice fašizacije Istre. Prva je bježanje Hrvata i Slovenaca iz svojih domova u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, odnosno Jugoslaviju te u svijet (Radetić, 1944; Žerjavić, 1993). Druga posljedica fašizacije Istre jest umnažanje gospodarskih i socijalnih problema (Dukovski, 1993).

Nakon završetka Drugog svjetskog rata u novonastaloj jugoslavenskoj federaciji političkom voljom vladajuće Komunističke partije forsira se industrijalizacija kao temeljni gospodarski proces. Nova vlast nije osjećala bilo naroda, makar su među njenim pripadnicima većina bili domaći ljudi. Nekadašnji socijalni marginalci postaju politička elita koja provodi komunistički i socijalistički program te vulgarizira parolu o bratstvu i jedinstvu pretvarajući je u frazu iza koje ne stoji nikakav istinski sadržaj (Dukovski, 1998:162 i dalje). U takvom okruženju događa se novi egzodus stanovništva Istre. Ovaj put smjer je obrnut, iseljavanje prema Italiji, i nije mu uzrok samo osjećaj nacionalne ugroženosti istarskih Talijana, već i antiliberalni, odnosno jednopartijski komunistički sustav s kojim se nije mogla pomiriti ni većina dobrostojećih Hrvata (Žerjavić, 1993).

Snažan pritisak i mobilizacija svih radno sposobnih ljudi učinili su da je u Istri ipak ostvaren značajan napredak. Zabilježena je visoka stopa rasta, no proces etatizacije na samom je početku pokazivao da neće biti kadar osigurati efikasnost i racionalnost proizvodnje i razmjene dobara (Dukovski, 1998). Tako se događa da unatoč tome što Istra prvenstveno zbog turizma, koji od početka šezdesetih godina postaje glavna grana istarskog gospodarstva, povećava svoju razvijenost u odnosu na cjelinu Republike Hrvatske, prema pokazatelju razine blagostanja (Kopal et al. 1993:725) veliki dio te regije, odnosno njena unutrašnjost biva devastirana deagrarizacijom i depopulacijom, što se može pojaviti i kao politički problem u trenutku stagnacije ili ekonomske recesije čitave regije, odnosno njenih razvijenijih dijelova ili barem kao političko pitanje oko kojega su moguća sporenja sa centrom.

Buđenje demokracije i višestranačja te početak raspada Jugoslavije zateklo je, dakle, Istru kao jednu od najrazvijenijih hrvatskih, odnosno jugoslavenskih regija. Relativno zaštićena područja središnje Istre platila su danak procesu razvoja pod utjecajem socijalističkog modela. Takav razvoj regije, koji je bio praćen otvorenom granicom, blizinom Italije kao priključkom na suvremenu Europu, relativnom odvojenosti Istre od već uočenih kriznih žarišta u bivšoj Jugoslaviji te začetkom demokratskih procesa uzrokovao je političko oblikovanje ideje očuvanja istarskih specifičnosti. Ona se naslonila na tradiciju i vjekovno oblikovani kulturni identitet u kojem su participirali i Hrvati, ali i Talijani, koji su nakon splasnjavanja rigidnog komunizma s kraja četrdesetih i pedesetih godina postupno počeli konzumirati svoja manjinska prava, naročito nakon osimskih sporazuma iz 1975. godine kada su ona i povećana, što je dodatno pridonijelo suživotu dvaju kulturno dominantnih etniciteta u Istri.

II

Osnivanjem Istarskog demokratskog sabora 14. veljače 1990. godine građanima Istre ponuđena je politička opcija utemeljena upravo na specifičnostima ove regije i njenom kulturnom pluralizmu, što se očituje i u trojezičnom nazivu stranke (Istarski demokratski sabor – Dieta democratica istriana – Istarski demokratski zbor). U preambuli prve programske deklaracije ove stranke (Đurić et al. 1990:257–261) IDS sebe definira kao samostalnu i samodnu političku stranku osnovanu na “percepciji i obnovi pozitivnih tradicija parlamentarne demokracije na prostoru Istre i njenih otoka”, utemeljenu na esencijalnim načelima etike europskog humanizma i liberalizma. I dalje, IDS ističe da će svojim djelovanjem poticati i razvijati sve posebnosti istarskog prostora “kao regionalnog entiteta satkanog i oblikovanog na osebujnom etničkom sastavu, posebnosti gospodarstva i kulture” (Đurić et al. 1990:257).

Da bi se realizirao program naznačen u preambuli, u nastavku programske deklaracije navode se konkretni ciljevi i zadaci od kojih nas posebno zanimaju oni u kojima se ogleda IDS-ovo shvaćanje prilika u Istri. Tako se spominje da se nacionalno distingviranje građana Istre smatra neuputnim i anakronim mjerilom sa stajališta suvremenog civiliziranog društva, stranka se zalaže za dvojezičnost u javnom životu i obavezno učenje talijanskog u školama u kojima se nastava održava na hrvatskom ili slovenskom jeziku, traži se smanjenje neopravdanog odljeva sredstava koja nisu u funkciji razvoja istarskog prostora, stranka se zalaže za nužnost hitne revitalizacije poljoprivrede te razvoj turizma i pratećeg poduzetništva, a u točki 11. deklaracije IDS se zalaže za “naglašeni status posebnosti društveno-političkog priznavanja regija unutar federalnih jedinica, prvenstveno po mjerilu cjelovitosti gospodarskog razvitka” (Đurić et al. 1990:260).

Na drugom mjestu, na prvoj javnoj prezentaciji IDS-a održanoj u Puli 18. ožujka 1990. godine, mjesec dana nakon osnivanja, izrečena je sažeta politička filozofija ove stranke, ponešto i transparentnija u odnosu na programsku deklaraciju. “Zahtijevat ćemo da se ubuduće u Istri odlučuje o Istri, tražimo da se Istri prizna status regije sa posebnim statutom i svim onim pravima, slobodama i dužnostima koje imaju postojeće regije u Europi, ukoliko želimo sačuvati sve koji postoje na ovim prostorima i koji Istru čine središtem jednog specifičnog plurikulturalnog bogatstva (*Novi list – Glas Istre*, 19. 03. 1990.). Ubrzo, međutim, uslijedile su prve optužbe za autonomaštvo IDS-a (*Zvane Črnja*, Autonomaški pledoaje za ničiju zemlju, *Novi list – Glas Istre*, 21. 03. 1990.), što je rezultiralo polemikom u istim novinama, a u kojoj pristalice IDS-a odbijaju optužbe za autonomaštvo, insistirajući na višenacionalnosti za koju se zalaže njihova stranka, ali višenacionalnosti koja u liberalnom duhu uvažava multikulturalnost i povijesne osobitosti Istre (intervju predsjednika IDS-a Ivana Paulette u *Novom listu – Glasu Istre*, 15. 04. 1990.).

Probudena regionalna svijest u interpretaciji IDS-a, dakle, nije imala nakanu negirati hrvatstvo Istre, kako su kod političkih oponenta ove stranke, iz krugova prvenstveno nacio-

nalno usmjerenih stranaka te središnje državne vlasti od osamostaljenja Hrvatske, protumačeni pojmovi bilingvizam (dvojezičnost), multikulturalnost, Istra regija u Europi regija i drugi, već artikulirati drukčiji politički koncept od prevladavajućeg u Hrvatskoj (intervju Ivana Paulette). IDS je na konceptu multikulturalnosti, transgraničnosti i uključivanja u Vijeće europskih regija, uz podrazumijevani regionalizam, nastavio i dalje graditi svoju poziciju unutar hrvatske politike (Razgovor u uredništvu o Istri: Jakovčić, Radin, Debeljuh, 1995), a do značajnijeg odstupanja od tih temeljnih načela nije došlo ni do danas. Tako u kratkom programskom predstavljanju ove stranke (Političke stranke u Republici Hrvatskoj, 1997) stoji da se IDS, polazeći od načela o ljudskim pravima i slobodama, regionalizma i povijesnih osobitosti Istre (osobito multietničnosti), “zalaže za regionalni razvoj Republike Hrvatske i konstituiranje Euroregije Istre kao trajnog oblika suradnje dijelova Istre u Hrvatskoj, Sloveniji i Italiji, parlamentarnu republiku utemeljenu na građanskom konceptu i slobodno tržište, ali ograničeno instrumentima socijalne države”.

IDS nije sudjelovao na izborima 1990. godine jer po mišljenju njegova vodstva nisu postojali jednaki predizborni uvjeti za sve stranke niti ih se pokušalo stvoriti (“Ni ravnopravno niti demokratski”, *Novi list – Glas Istre*, 23. 03. 1990). Podrška koju je u tom dijelu Hrvatske, s izuzetkom Pazina (pobijedio HDS), dobio SKH-SDP može se protumačiti i kao izbor najbliže moguće opcije koja bi garantirala kulturni pluralizam, zalagala se za regionalizam te predstavljala branu prođoru nacionalizma i autoritarnosti novouspostavljene središnje hrvatske vlasti (HDZ), što su najčešći motivi za opredjeljenje biračkog tijela u Istri. Već na izborima 1992. godine i na svim kasnijim izborima IDS je bio potvrđen kao stranka s najvećim povjerenjem stanovništva Istre. I izbor reformiranih komunista 1990. godine, koji tada u potpunosti prihvaćaju temelje liberalne demokracije opredjeljujući se za socijaldemokratsku političku poziciju, i programske odrednice IDS-a koje ukazuju na njegove liberalne temelje (Banovac, 1996) pokazuju biračko opredjeljenje građana Istre koje ne želi ići ispod dostignutih razina kulturnog i civilizacijskog standarda baziranog na valorizaciji multikulturalnosti i multietničnosti.

Terensko istraživanje koje je tijekom 1993. i 1995. godine provedeno na području Istre (Banovac et al.) na reprezentativnom uzorku od tisuću ispitanika pokazuje da 40 posto Istrana ima izraženu regionalnu svijest te kako najveći broj stanovnika ovoga poluotoka ne traži za Istru drukčiji teritorijalno-politički status od onoga koji sada ima – status županije (Banovac, 1997:43). Isto tako najveći postotak ispitanika shvaća “istrijanstvo” – pojam koji se u programskim deklaracijama IDS-a spominje od 1991. godine i oko kojeg je bilo dosta političkih sporenja – politički neutralno kao osjećaj vezanosti za uži zavičaj (Banovac, 1997:44). Ova saznanja upućuju nas na zaključak da tajna uspjeha IDS-a na istarskom prostoru ipak ne leži u radikaliziranju, već u jasnom artikuliranju procesa regionalne identifikacije, što je u pristupu Istri previdjela ili pak ignorirala većina političkih stranaka (Banovac, 1996:286). Istarske posebnosti, povijesno iskustvo naroda toga prostora koje se danas politički artikulira regionalizmom, multikulturalnošću i multietničnošću, ipak su čimbenik koji mora poštovati svatko tko kani imati političkog uspjeha u toj regiji.

Tablica 1. Rezultati izbora 1992 – 1995. u Županiji Istarskoj (stranačke liste)

ISTRA – Županija	LISTE 92.	LOKAL. 93.	ŽUP. DOM 93	LISTE 95.	LOKAL. 97.	LISTE 2000.
IDS	41,30	74,17	66,42	*60,64	46,35	**51,34
HDZ	13,61	15,52	16,35	14,39	16,70	10,64
HSLŠ	15,10	6,22	10,15	8,15	7,86	
SDP	9,13	1,70	1,91	4,68	8,33	**28,03

HNS	5,02					
HSS	1,38		1,22		4,42	
HSP	2,74			1,39		
SSH – ASH	1,58			1,22		
SDU	1,28			3,88	1,75	
HND				3,29		
IDF					12,89	
Ostali	8,84	2,39	3,95	2,35	1,70	9,99
Ukupno	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

* Na izborima 1995. IDS je nastupio u sastavu koalicije “Sabor 95.” (HSS, HNS, IDS, HKDU, SBHS), ali se navedeni postotak može smatrati podrškom IDS-u budući da su na području Istre ostale stranke iz koalicije marginalno zastupljene.

** Na izborima 2000. IDS je nastupio u koaliciji “četvorke” (HSS, HNS, LS, IDS), a SDP u koaliciji s HSLS-om.

Zorno o tome svjedoče rezultati izbora od 1992. do 2000. godine, kojima je potvrđeno središnje mjesto IDS-a na istarskoj političkoj sceni (tablica 1), ali i marginalan utjecaj onih političkih opcija koje u nedovoljnoj mjeri valoriziraju regionalni potencijal Istre i otvorenost njenog stanovništva za modernizacijske procese (Zakošek, 1994). Doduše, usporedimo li rezultate između 1992. i 2000. godine uočljiv je lagani pad početne gotovo plebiscitarne podrške IDS-u, ali još uvijek se ne zbiva nikakav dramatičan odklon birača od te stranke koji bi je poljuljao u njenoj poziciji. Ovaj lagani pad podrške IDS-u skloniji smo tumačiti postratovskom demokratizacijom hrvatskog društva i činjenicom da IDS sudjeluje u lokalnoj vlasti, što ga dovodi u situaciju da postaje predmet kritičke objekcije birača, a ne globalnom iznevjerivanju principa koji su u temelju njegova političkog programa.

Istraživanje “Modernizacijski procesi i oblici teritorijalne identifikacije u Istri”, što se političkih aspekata društvenog razvoja tiče, trebalo je potvrditi hipotezu o dominantno liberalnom, modernizacijskom, opredjeljenju istarskog društva koje, ne bez korijena u prošlosti, prihvaća temeljna opredjeljenja demokratski razvijanih društava kao samorazumljiva na području Istre, te dobiti potvrdu političkog opredjeljenja istarskog biračkog tijela s obzirom na te njihove dominantne stavove. Tu su uključeni i oni segmenti modernizacijskog procesa koji ekvilibriraju između globalizacije ekonomskog razvoja i zahtjeva za odlučivanjem na što nižoj razini, braneći se pomoću njih od “divljeg kapitalizma” i rudimentarne demokracije u državnom centru. Drugim riječima, politički problem, ako problem uopće postoji, ne nalazi se u istarskom regionalizmu, već u shvaćanju tog regionalizma kao opasnog za hrvatsku državu i društvo, pa se može zaključiti da će istarske političke i ine specifičnosti biti prihvatljivije u ostalim dijelovima Hrvatske u mjeri u kojoj i cijela Hrvatska bude prožeta idejama koje svoju prođu imaju u Istri. Ovaj zaključak ostaje aktualan i nakon izborne smjene vlasti početkom siječnja 2000. godine.

III

Istraživanje koje je provedeno u Istri početkom 1998. godine u svim svojim segmentima potvrdilo je početnu hipotezu, iako je zamjetan i broj onih anketiranih koji su uskratili odgovore na ponudena pitanja ili se pod formulacijom “ne zna” nisu željeli izjasniti kada je riječ o biračkim preferencijama. Od ukupno 813 anketiranih njih 206 ili 25,34 posto izjavilo je da bi glasalo za IDS da su izbori bili u tom trenutku (tablica 2).

Tablica 2. Opredjeljenje na izborima

	f	%
IDS	206	25,34
HDZ	63	7,75
SDP	66	8,12
IDF	3	0,37
HSLs	17	2,09
OSTALI	26	3,20
NE ZNA	314	38,62
NE BI GLASAO	100	12,30
B.O.	18	2,21
UKUPNO	813	100,00

Iza dominantne stranke u Istri smjestili su se HDZ i SDP s približno osampostotnom podrškom, a među ostalim strankama odskoče jedino HSLs za koga bi glasalo 2 posto birača. Sve ostale stranke koje djeluju na istarskoj političkoj sceni zajedno bi skupile tek nešto više od 3 posto glasova. Istarski demokratski forum, stranka nastala odvajanjem skupine ideesovaca, pa ju je zbog toga trebalo posebno izdvojiti da bi se vidio njen potencijalni utjecaj na birače koji su tradicionalno bili skloni IDS-u, očito se nije potvrdila u izbornom tijelu. Za IDF se izjasnilo tek troje anketiranih ili 0,37 posto, što je zanemarivo u usporedbi s potencijalom te stranke izraženim na lokalnim izborima 1997. godine.

Premda 50 posto anketiranih nije iskazalo svoje biračke preferencije, od kojih 38 posto ne zna za koga bi glasalo, a 12 posto izjavljuje da neće izaći na izbore, tendencije su više nego očite. U svijesti istarskih birača IDS i dalje ima središnje mjesto kao stranka koja najbolje uobličuje njihove političke interese i stavove. No, velik udio onih koji ne znaju za koga bi glasali sugerira kako će istarski regionalci teško ponoviti nekadašnju plebiscitarnu podršku, kao malo koja politička grupacija u Hrvatskoj na nekom određenom prostoru. HDZ i dalje može računati na postojani dio podrške, dok i ovo istraživanje potvrđuje naznake s izbora održanih u travnju 1997. i siječnju 2000. godine da je SDP stranka u usponu i u Istri.

Podršku IDS-ovom političkom programu, odnosno nekim njegovim ključnim postavkama, valjalo je testirati i na stavovima ispitanika o transgraničnosti, demilitarizaciji i orijentaciji k europskim integracijama (tablica 3).

Tablica 3. Da li podržavate:

	DA	NE	NE ZNAM	B.O.	
IDEJU O ISTRI KAO TRANSGRANIČNOJ REGIJI	54,00	14,88	29,89	1,23	100
IDEJU O DEMILITARIZACIJI ISTRE	45,02	24,48	29,27	1,23	100
IDEJU O ČLANSTVU ISTRE U VIJEĆU EUROREGIJA	69,99	8,00	21,03	0,98	100

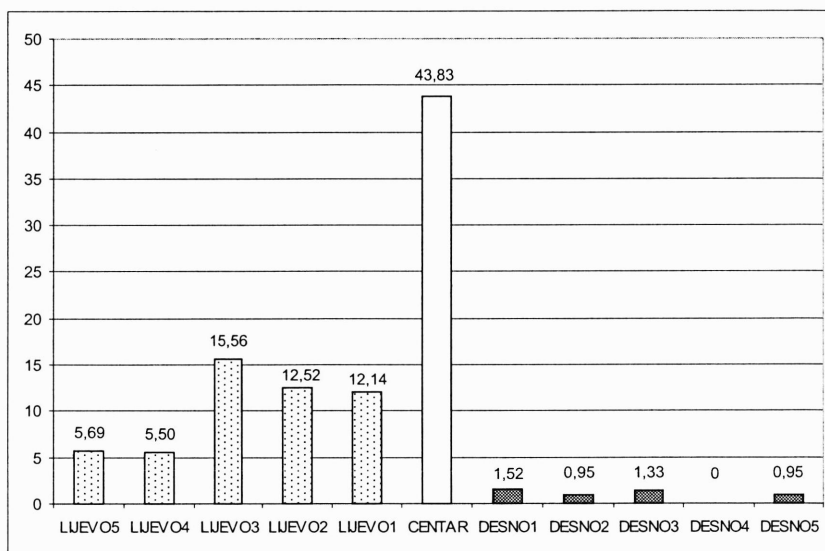
Pokazalo se da usmjerenost k europskim integracijama podržava 70 posto anketiranih, nešto manje njih (54%) podržava transgraničnost, dok se za demilitarizaciju Istre izjasnilo 45 posto biračkog tijela. Drugim riječima, transgraničnost, demilitarizacija i europska orijentaci-

ja kao točke prepoznatljive IDS-ove politike imaju nesumnjivu podršku i biračkog tijela sklonog drugim strankama, odnosno političkim opcijama, pa i onoga njegovog dijela koji još dvoji za koga će glasati. To govori o općeprihvaćenim vrijednostima, odnosno stavovima koje politički akteri u Istri bez daljnega moraju poštovati ako žele imati uspjeha na izborima.

Što se tiče izričitog protivljenja navedenim političkim stavovima, ne iznenađuje ni intenzitet ni raspored. Najmanje je protivnika europskoj orijentaciji, a najviše demilitarizaciji. To se može objasniti i složenošću pitanja demilitarizacije s obzirom na blizinu međudržavne granice, neke povijesne reminiscencije, ali i netom okončano hrvatsko ratno iskustvo. Ipak, postojanje samo 24 posto onih koji se izričito protive demilitarizaciji Istre realno je znak da većina građana tog dijela Hrvatske ne doživljava otvaranje i rješavanje tog pitanja, "pa i u složenim istarskim uvjetima", kao nešto zastrašujuće za svoju budućnost i budućnost kraja u kojem žive.

Stranačke preferencije dobile su svoju potvrdu i u političkoj usmjerenosti birača. U ispitivanju smo koristili pitanje tipa semantičkog diferencijala, pri čemu se veća udaljenost od centra očituje kao radikalnije lijevo, odnosno desno usmjerenje (slika 1).

Slika 1. Političke orijentacije

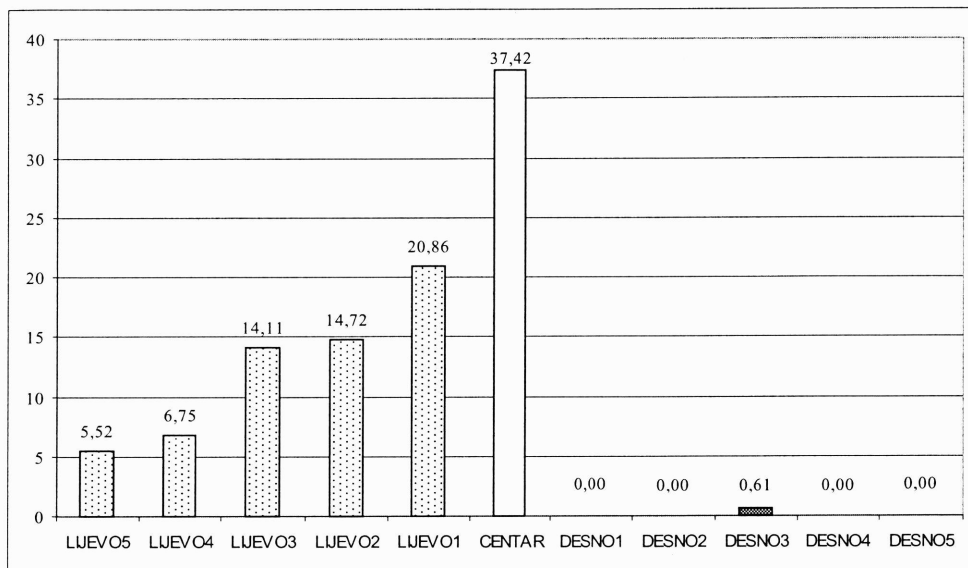

Na razini čitavog uzorka preko 40 posto ispitanika vidi sebe smješteno u centru, a ostatak iskazuje naklonost lijevi. Desne političke orijentacije potpuno su marginalne, što znači da istarsko biračko tijelo u potpunosti prihvaća one političke grupacije koje zastupaju centrističke i lijeve političke ideje, što su potvrdili i dosad održani izbori u toj regiji. Raščlambom političkih orijentacija može se konstatirati da gro birača u Istri preferira lijevi centar, krajnje lijevi politički stavovi nisu značajni, dok stavovi koji iskazuju privrženost desnici u Istri ne nailaze gotovo ni na kakav odjek. To se manifestira na uočenoj podršci IDS-u, SDP-u i HSLŠ-u, dok u slučaju HDZ-a upućuje na zaključak kako se svako pomicanje te stranke u desno može negativno odraziti na njenu podršku u biračkom tijelu.

Političke orijentacije birača IDS-a (grafikon 2) u potpunosti slijede prethodne rezultate, s tim da među simpatizerima vladajuće stranke u Istri ima samo jedan sklon izražavanju sta-

vova desnice, dok je u odnosu na ukupnu populaciju nešto manji udio "centrista", a veći onih koji preferiraju stavove umjerene ljevice bliske centru. Time se potvrđuju spoznaje da je profil lijevih i regionalističkih stranaka u Hrvatskoj, u ovom slučaju IDS-a i SDP-a, vrlo sličan (Zakošek, 1994:37) jer njihova biračka tijela dijele slične stavove o monopolizaciji i centralizaciji moći u Hrvatskoj te zastupaju modernističke vrijednosti u opreci s tradicionalističkim.

Slika 2. Politička usmjerenost – birači IDS-a

Odgovor na pitanje o poželjnom teritorijalno-političkom ustroju Istre može nas uputiti na to kako birači u toj regiji vide razrješenje temeljnih opreka s državnim centrom (tablica 4).

Tablica 4. Poželjno političko-teritorijalno ustrojstvo Istre

	f	%
ŽUPANIJA U HRVATSKOJ	559	68,76
AUTONOMNA REGIJA U HRVATSKOJ	157	19,31
FEDERALNA JEDINICA U HRVATSKOJ	33	4,06
DRUGO	18	2,21
B.O:	46	5,66
UKUPNO	813	100,00

Gotovo 69 posto anketiranih zadovoljava se postojećim statusom županije, što je pet posto manje nego 1995. godine, dok je zanemariv broj onih koji bi željeli da Istra bude federalna jedinica unutar Hrvatske. Križajući ove rezultate s izbornim preferencijama biračkog tijela, uočavaju se i izvjesne razlike ($C = 0,34$). Tako se za županiju izjašnjava 53 posto glasača IDS-a, 60 posto glasača SDP-a, 76 posto biračkog tijela HSLS-a, približno tomu jednak broj

inih koji još ne znaju za koga će glasati i onih koji izjavljuju da neće izaći na izbore te gotovo svi oni birači u Istri koji bi svoj glas dali HDZ-u. Sklonost većoj autonomiji regije značajnije izražavaju birači IDS-a i SDP-a (po 34%), HSLS-a (17%) te oni koji ne znaju za koga će glasati ili neće izaći na izbore, dok Istru kao federalnu jedinicu u Hrvatskoj značajnije podržava 10 posto birača IDS-a te 6 posto birača HSLS-a.

Ovi rezultati pokazuju da je većina birača u Istri zadovoljna postojećim teritorijalno-političkim ustrojstvom te da birači IDS-a, kao najveća grupacija, te oni SDP-a iskazuju u velikoj mjeri, nezadovoljni postojećim rješenjima, i podršku daljnjem proširenju autonomije ove regije, što ukazuje na zaključak o postojanju pritiska na daljnju decentralizaciju zemlje posebno izraženom u Istri.

* * *

Istraživanje je potvrdilo da je regionalizam kao moderna pojava u Istri i dalje dominantan. Politički se to reflektira na odabiru političkih opcija koje zahvaćaju modernistički centar i ljevicu (Zakošek, 1994), a što svoj uzrok ima u političkoj orijentaciji birača čiji stavovi preferiraju liberalno-socijaldemokratske vrijednosti, inače potvrđene i u odgovorima na pitanja kojima su propitivane vrijednosne orijentacije građana Istre² (u većini se prihvaća poštivanje propisa, iskazuje se povjerenje u sudstvo, negativno se određuje prema zabrani pobačaja, podupire se privatno vlasništvo, ističe povjerenje u sudstvo...).

LITERATURA

- Banovac, Boris (1997) Modernizacijski procesi i oblici teritorijalne pripadnosti, **Društvena istraživanja**, 1:23-48.
- Banovac, Boris (1996) Etničnost i regionalizam u Istri: povijesni rakurs i suvremeni kontekst, **Migracijske teme**, 4:267-288.
- Dukovski, Darko (1998) **Svi svjetovi istarski**, Pula: C.A.S.H.
- Dukovski, Darko (1993) Gospodarska i socijalna problematika u izvješćima i vizitacijama fašističkih čelnika u Istri 1925-1931. (u okviru opće fašizacije istarskog društva), **Društvena istraživanja**, 6-7/God. 2, Br. 4-5:675-696.
- Đurić, D., B. Munjin, S. Španović, (1990) **Stranke u Hrvatskoj**, Zagreb: Radničke novine.
- Erasmus**, časopis za kulturu demokracije, 11/1995.
- Gruber, Dane (1924) **Povijest Istre**, Zagreb: Braća hrvatskog zmaja.
- Kopal, M., Karaman, N., Pauletić, E., Gospodarska slika i naznake gospodarskog razvitka Istre. **Novi list - Glas Istre**, ožujak-travanj 1990.
- Radetić, Ernest (1944) **Istra pod Italijom 1918-1943**, Zagreb: autorova naklada (Pretisak: Matica hrvatska ogranak Rijeka 1991).
- Spinčić, Vjekoslav (1924) **Narodni preporod u Istri**, Zagreb: Braća hrvatskog zmaja.
- Šetić, Nevio (1993) O procesu nastanka suvremene hrvatske nacije u Istri - skica za buduća istraživanja, **Društvena istraživanja**, 6-7/God. 2, Br. 4-5:587-605.
- Zakošek, Nenad (1994) Struktura i dinamika hrvatskog stranačkog sustava, **Revija za sociologiju** 25 (1-2):23-38.
- Žerjavić, Vladimir (1993) Doseljavanja i iseljavanja s područja Istre, Rijeke i Zadra u razdoblju 1910-1971., **Društvena istraživanja**, 6-7/God. 2, Br. 4-5:631-654.

² Više o vrijednosnim orijentacijama ispitanika vidjeti u tekstu B. Banovca: **Modernitet, prostor i konstrukcija identiteta** koji je također objavljen u ovom broju Revije za sociologiju.

POLITICAL ASPECTS OF ISTRIAN SOCIAL DEVELOPMENT

NEVEN ŠANTIĆ

Novi list, Rijeka

During the history we have had two branches of political influence in Istria. In that region, states, political regimes, and systems have often changed, while on the other hand since the middle of the last century, with delay because of the borderland status of the region, we have seen effects of political mobilization among Croats, Italians and Slovenes. Considering the actual political and demographic situation, we gave particular attention to Croatian national movement.

The development of the region, open borders, the nearness of Italy which is part of modern Europe, relative distance from war stricken areas in former Yugoslavia and the beginning of the democratic process, caused in the early 90-ies the political modeling of conservation of the Istrian specific characteristics. IDS was the most successful political option in putting that issues on the political stage. The results of all the elections held during the 90-ies, and also all the researches of public opinion done during the same period in Istria, are proving that the regional identification was the factor of the electoral success. The public opinion research conducted in Istria in the beginning of the year 1998. truly proved that regionalism as modern value in Istria is still dominant. The political reflection of this fact is the choice of modern center or left political option.

Keywords: ISTRIA, REGIONALISM, REGIONAL IDENTIFICATION, IDS, MODERNISM, DEMOCRACY, LIBERALISM, SOCIAL DEMOCRACY.